

48. EL SERVEI D'ESPAIS FAMILIARS A ST. FELIU DE LLOBREGAT

A St. Feliu de Llobregat es venen ofertant els serveis d'espais familiars des de l'any 1997. L'ajuntament seguint una tradició de sensibilitat per les necessitats dels més petits, ho posà en marxa, amb criteris de transversalitat, ja que depenen del Programa d'Infància i intervenen els departaments d'Educació i de Serveis Socials.

Aquesta comunicació, és un intent de donar a conèixer les reflexions fetes pels professionals que porten a la pràctica el servei socioeducatiu de suport a les famílies amb infants de 0 a 3 anys.

Tipologia del servei

- **Públic**

Actualment la societat, més sensible a les necessitats dels més petits, comença a adonar-se, de que aquestes, depassen l'àmbit educatiu tradicional i que cal avançar començant a dissenyar altres tipus de serveis que responguin a totes les necessitats que tenen els infants d'aquestes edats i les seves famílies.

En l'actualitat, l'orientació de les polítiques nacionals i europees avancen en la línia de promoure la plena ocupació, així com la igualtat de la dona i l'home en les condicions d'accés al món laboral. Per un altre banda, cada cop són més els estats que intenten compensar la davallada de la fecunditat i la baixa natalitat amb ajudes econòmiques i amb normatives que possibilitin la conjugació de les obligacions familiars i laborals dels pares amb fills petits.

Tot i que aquestes mesures són importants, hi ha alguns aspectes que continuaran generant malestar si no es fa res per evitar-ho. És en aquest punt que entra en joc l'Administració Local com a institució de suport social més propera al ciutadà i més sensible a les seves necessitats.

Cal una política de suport a la petita infància i la seva família a l'àmbit local.

En primer lloc, es constata la manca de presència dels infants en el disseny de polítiques d'àmbit local: els més petits també són ciutadans de ple dret i no només pertanyen a l'àmbit privat de la família.

L'etapa de la petita infància és molt efímera: es tracta d'una seqüència de la vida de l'infant i del seu nucli familiar que passa molt ràpida, però que és molt transcendent. Les necessitats d'infants i progenitors varien amb gran rapidesa al llarg dels primers mesos de vida. A més a més, els més petits absorbeixen molt de temps als pares i mares, la qual cosa impossibilita que els progenitors tinguin possibilitat de trobar-se, comprovar que són molts els que es troben en la mateixa situació, muntar un moviment associatiu i proposar la creació de serveis. Per aquest motiu, tot suport institucional cap a la petita infància haurà de partir de la iniciativa de la pròpia administració i estar sustentat en una clara voluntat política de donar resposta a una necessitat universal, en un moment en què gran part de la nostra societat actual ja té cobertes la majoria de les necessitats materials i sanitàries bàsiques

Els ajuntaments han de tenir present que si volen intervenir de forma preventiva han de fer-ho en l'àmbit de la petita infància, un període de la vida que exigeix una intervenció precoç. Des de molts ajuntaments creix el consens en relació a la necessitat de crear espais socials d'atenció a infants i progenitors, ja que altres polítiques més generals de protecció a la maternitat, allargament de permisos laborals o de mesures per facilitar la conjugació de la vida familiar i la vida laboral corresponen a altres administracions.

Per això, a més de pensar en fer més escoles bressol, cal també pensar en crear serveis que acullin els pares i les mares amb criatures, des dels primers dies de vida del nadó, sobre la base que els progenitors són els primers i principals educadors.

És evident que les escoles bressol estan adreçades als infants i al mateix temps faciliten la incorporació dels progenitors al mercat laboral, però no resolen moltes de les altres dificultats que comporta fer de pare o de mare. De fet, són molts els infants que no seran mai escolaritzats els primers mesos de vida. Hi ha moltes famílies que no desitgen escolaritzar els seus fills abans dels 3 anys. No obstant, també són moltes les que reconeixen que molt aviat els infants tenen necessitat d'entrar en contacte amb altres nenes i nens de la seva edat. Cal donar resposta a aquestes noves demandes socials, demostrades encara que no prou explicitades per part de les famílies: moltes mares i pares no arriben a formular demandes concretes, perquè la gent no demana allò que no coneix, però és ben cert que quan hi ha diversitat de serveis en un mateix territori, els nous espais socials d'atenció a infants i progenitors tenen molt bona acceptació i reben una valoració molt positiva per part dels usuaris.

Aquests nous serveis afavoreixen la construcció d'una xarxa social d'ajuda mútua entre famílies, fomentant el respecte a la diversitat de models familiars i les experiències dels altres, així com tot el que representa tenir un fill/a des de la normalitat, ajudant a desenvolupar les capacitats de cadascú i potenciant els aspectes saludables de les persones, tot contribuint a viure l'experiència de la maternitat i de la paternitat com una cosa gratificant.

Quan es veuen els efectes d'aquestes intervencions, es constata que oferint suport als progenitors en aquesta primera etapa de la vida s'està fent un importantíssima tasca en el camp de la prevenció de disfuncions socials i de possibles trastorns mentals o de la personalitat.

La creació de serveis d'atenció als infants més petits i llurs famílies des de l'Administració local, ha de formar part d'una política més àmplia i global d'atenció i promoció de la infància.

- Socioeducatiu

Parlar d'un nou-nat o d'un infant és també parlar de la seva família. La maternitat i la paternitat no són funcions innates sinó que cadascú va construint la seva forma particular de ser pare o mare en la mesura que hi ha algú altre que li atorga aquest lloc. La maternitat i la paternitat comporten passar de *ser* mare i pare a *fer* de mare i pare; per tant, són funcions que es construeixen a partir de la particularitat dels progenitors, de la seva relació amb l'infant i dels seus referents culturals.

L'arribada d'un nadó modifica les relacions dins el nucli familiar: entre la parella, entre els germans, amb els altres membres de la família. La incorporació d'un nou membre fa necessària

una reubicació de tots els altres. Tot aquest procés comporta una complexa xarxa de relacions interpersonals que, en sí, no es poden preveure ni anticipar.

Avui en dia, el nucli familiar es troba enmig d'una certa desprotecció davant les moltes pressions que envoltes la maternitat: les exigències laborals, la informació sovint indiscriminada, les modes, l'absència de suport social que abans brindava la família extensa, són factors que afavoreixen una certa sensació d'inseguretat i d'aï llament.

S'ha experimentat un gran avenç en aconseguir una atenció sanitària universal que arriba als infants més petits i els seus progenitors, però l'atenció a les funcions parentals de caràcter psicoafectiu i educatiu durant les primeres edats continua deixant-se en mans de les famílies.

Molts progenitors experimenten sensacions d'inseguretat, a vegades sentiments d'inadequació, al voltant del fet de fer de pare i mare d'un nadó. Moltes d'aquestes necessitats abans les cobria la família extensa però la seva pràctica desaparició ha comportat la pèrdua dels elements de transmissió de la cultura relacionada amb la cura de l'infant. Molts progenitors es troben sols a l'hora d'afrontar aquestes dificultats que són universals i que no estan subjectes a determinats grups socials, nivells econòmics o culturals.

Tot aquest cúmul de processos i canvis requereixen un seguit d'aprenentatges, que fets amb l'acompanyament d'un suport emocional arriben a convertir-se amb una tasca gratificant. L'intercanvi d'experiències entre famílies, en presència de professionals que donen suport a la dinàmica pròpia de cada grup, és un mitjà mol adequat per trencar el possible aï llament - principalment de la mare i el nadó - afavorint el creixement personal, evitant que l'aï llament i les inseguretats repercutixin negativament en l'infant. Dins de la dinàmica grupal, les famílies troben el suport per afrontar la responsabilitat dels pares com a primers responsables de l'educació dels seus fills, sempre a partir de la seva participació - implicació, amb el seu procés particular.

En un marc social, proper al lloc de residència, es recolzen processos educatius per adequar les vides familiars a les noves exigències, buscant la qualitat de vida necessària que fa que el dia a dia sigui gratificant.

- De proximitat

Des del Consell d'Europa i en els últims anys (1994, 1996) es manifesta una preocupació per els Drets de la Infància i les Polítiques d'Infància, es recomana als diferents estats europeus que incorporin en les seves polítiques d'infància l'actuació de les administracions cap a la participació, la prevenció i la protecció de la infància en els seus contextos de desenvolupament: família, escola i societat.

La configuració de les ciutats, barris i habitatges, han influï t en gran part en la forma de relacionar-se les persones, de tal manera que avui, les relacions veï nals han perdut la qualitat de xarxa social de suport que en altre moments representaven. Aquest fet i la modalitat de unitats de convivència configurades per famílies nuclears, han afavorit el que les famílies visquin molt aï llades les unes de les altres.

Cada cop són més els progenitors d'avui en dia que necessiten rebre alguna mena de suport que pugui orientar la seva tasca com a primers i principals educadors. Calen espais de trobada, propers, que afavoreixin en els progenitors sentiments de confiança envers les pròpies capacitats per a fer de pares i mares, i que alhora facilitin que cadascú pugui trobar les pròpies respostes i les pròpies solucions, tot confrontant la pròpia manera de fer i de pensar amb la d'altres persones, constituint un nucli socialitzador tan pels infants com pels progenitors.

- Dins un programa d'infància, municipal

Les primeres reflexions entorn a la infància, porten a reconèixer els infants com a ciutadans i ciutadanes amb drets socials i civils i entendre la seva realitat des d'una perspectiva integral. Aquesta visió comporta la necessitat d'avançar cap a un model d'actuacions també integral destinades a aquest segment de població.

L'element essencial d'un Pla d'infància és la corresponsabilització en el seu disseny car el desenvolupament integral de l'infant, basat en un projecte de ciutat que comporti la participació activa dels infants i la implicació d'altres agents com la família, l'escola, les institucions, les entitats i la població en general per tal de garantir els drets dels infants i propiciar la seva integració i desenvolupament personal i social. És a dir, oferir un lloc específic en la planificació d'accions realitzades en els àmbits de la cultura i el lleure, l'educació i la salut partint de les peculiaritats i característiques de cada segment d'edat, a cada població concreta.

Queda palès que el sector de població de la petita infància i llurs famílies presenten una gran diversitat de necessitats que requereixen també una diversitat en la resposta. No podem pensar que un sols tipus de servei pugui donar resposta a totes les necessitats. Cal, doncs, plantejar la creació dels serveis per a la petita infància en termes de complementarietat, no d'exclusió.

Un programa d'infància neix al constatar-se la necessitat, en primer terme, de coordinar les actuacions adreçades als infants, que es duen a terme des dels diferents serveis de les àrees municipals. Està concebut, des de bon principi, com a programa transversal. La transversalitat és un nou model d'organització funcional, amb la implicació de diferents serveis municipals, que té com a finalitat principal la planificació d'actuacions coordinades, l'objectiu de les quals és aprofitar els recursos existents, contemplar la globalitat dels serveis ofertats i evidenciar les àrees amb mancances, per donar un servei millor als ciutadans i les ciutadanes.

El programa d'Infància està constituït per un conjunt d'objectius de treball que parteixen d'una voluntat política i la participació i col·laboració dels diferents agents socials relacionats amb temes d'infància i també amb els propis infants de la ciutat.

El servei

- Ubicació organitzativa

El servei d'espais familiars de St. Feliu de Llobregat està impulsat des del Programa d'Infància i els professionals que hi intervenen són del departament d'Educació, 2 mestres d'infància, i del de Serveis Socials d'atenció Primària 1 treballadora social i 1 educadora social.

Actualment 1 professional està amb dedicació exclusiva i les 3 restants fan compatible el treball en els espais familiars amb altres tasques, pròpies del seu lloc de treball.

Orgànicament, el servei penja del Programa d'Infància, i aquest depèn dels departaments d'Educació i Serveis Socials.

- Objectius

Dos objectius generals venen donats pel Programa d'Infància i son:

Potenciar el desenvolupament harmònic, la socialització i la integració de tots els nens i nenes de Sant Feliu entre 0 i 12 anys, especialment dels que pertanyen a les famílies en situació més desfavorida.

Informar, orientar i formar les famílies, especialment les que es troben en situació més desfavorida.

Els objectius específics són 5:

1. Oferir un espai de joc i de relació entre les famílies i els nadons en un clima distès i d'acolliment.
2. Possibilitar la socialització de l'infant i llur família a partir de l'espai de trobada.
3. Afavorir l'intercanvi d'experiències entre els assistents.
4. Treballar en grup aquells temes relacionats amb aspectes evolutius de l'infant.
5. Crear un espai de contenció emocional i de creació de pensament per les famílies i els infants.

- Professionals

2 mestres d'infància
1 treballadora social
1 educadora social
1 psicòloga supervisora

Els professionals d'aquests serveis no es col·loquen en una posició de tenir el saber, sinó que més aviat parteixen de la base que el saber també es troba en les famílies i en la relació que s'estableix gràcies al grup. En aquest sentit, els professionals ofereixen un espai de relació que ajuda als progenitors a orientar el seu paper de pare i mare, contenint angoixes mitjançant la capacitat d'escolta, oferint alternatives i suggeriments quan cal, però mai actuant des d'una posició de saber que comporti jutjar les conductes ni molt menys les intencions. Els professionals potencien els aspectes positius de cada persona tot afavorint la confiança en les pròpies capacitats, amb respecte cap a les pràctiques i maneres de fer i de pensar de cadascú.

La tasca que fan els professionals d'aquests serveis que acullen alhora l'infant i la família, és la d'acompanyar, oferint suport emocional als adults a través d'un espai que permet entendre l'infant i escoltar les preocupacions que genera la maternitat i la paternitat, comprendre les problemàtiques particulars de cadascú i ajudar a trobar les pròpies vies de solució. El paper d'aquests professionals requereix una actitud de disponibilitat, escolta des del respecte per l'infant i per l'adult que volen ser acollits des de la seva història, des de la seva particularitat, des del seu desig de millorar llurs capacitats com a pares/mares i la relació amb els fills.

A la pràctica actual, aquests tècnics provenen d'experiències professionals d'educació social, educació infantil, treball social, o ciències de la salut. Els coneixements adquirits amb anterioritat són importants per a desenvolupar la tasca, però més ho és la capacitat d'adaptar-se als objectius específics del servei tot integrant el treball amb adults i infants, així com la motivació per desenvolupar una formació permanent en relació a tècniques de treball amb grup, dinamització i organització d'activitats, treball amb xarxa, relacions familiars i desenvolupament infantil. La proximitat emocional de la relació professional d'aquest tècnics aconsella, a més, la supervisió per professionals de la psicologia que ajudin a trobar el lloc idoni del rol del tècnic que afavoreixi al màxim el progrés de les famílies i els infants.

L'experiència de la multidisciplinarietat és molt interessant quan és viscuda com un conjunt d'aportacions, diferents en matisos, que enriqueixen i completen el camí d'assoliment dels objectius.

- Metodologia

Hi ha dues modalitats en els espais ofertats. Les trobades un cop a la setmana amb una dinàmica de grup reduït i les sessions obertes, que s'ofereixen dos dies per setmana per les famílies que vulguin venir-hi a l'hora que vulguin, l'estona que vulguin i els dies que vulguin, per participar d'una dinàmica oberta.

Les trobades setmanals són de dues hores i les famílies amb infants petits que ho desitgen, formalitzen la seva assistència a través d'una entrevista.

Cada grup és constituït per un total de 10 - 12 famílies, amb 2 professionals

Les famílies es comprometen lliurement a l'assistència i participació en les sessions, que consisteixen en una primera estona d'arribada, seguida del joc i tertúlia, per acabar amb un petit refrigeri i comiat.

Els dos professionals coresponsables, prèviament, es distribueixen les tasques de conducció i dinamització del diàleg, i l'observació més acurada dels infants i les seves famílies.

No és gratuït; els tres Espais tenen una petita quota, l'Espai del Nadó i l'Espai dels Petits és mensual, l'Espai Obert, per cada sessió.

- Modalitats de les ofertes

Espai del Nadó. Per famílies amb infants de 0 a 12 mesos.

Una sessió per setmana en grup tancat.

Es realitzen en tres punts de la població per tal de que l'accés sigui més fàcil

Espai dels Petits. Per famílies amb infants d'1 a 3 anys.

Una sessió per setmana en grup tancat.

L'Espai Obert. És el primer any que s'ofereix i té variants que el fan diferent i molt atractiu.

És per a famílies amb infants de 0 a 6 anys.

Dos dies a la setmana i amb la duració de dues hores l'hivern, i dues i mitja l'estiu, s'ofereix un espai on els infants acompanyats pels seus adults poden anar-hi i jugar compartint els materials. Els adults, pares, mares, avis, tiets, cangurs... poden intercanviar, observar, consultar..., amb una dinàmica lliure i oberta de manera que no es necessari el compromís de continuïtat, per a la seva assistència. L'espai és obert de 17 a 19 h. i les famílies poden venir quan els hi sembli, l'estona que vulguin i els dies que els hi vagi bé.

Reflexions des de la vessant ètica

Parlar d'ètica és parlar de valors i actituds. Des de la posició de professionals, dedicats a l'àmbit social i humà, és del tot imprescindible contemplar aquests per qüestionar-nos en quin grau hi són presents. Ja des del moment que es posa en marxa una voluntat per crear o mantenir un servei a les persones, hi està present l'òptica ètica.

En el cas d'aquests serveis de suport a les famílies, creiem honestament que han nascut per garantir els drets dels infants i col·laborar amb els adults perquè facin de pares responsables, assolint una fita important, la de fer prevenció, encaminant als subjectes cap a una direcció de menys patiment i més gratificació en el moment present i d'estalvi econòmic i problemàtica social en el futur.

- Què pretén el servei

Èticament parlant, és un servei que no pretén suplir les responsabilitats parentals, més al contrari el que pretén és ajudar a que aquestes siguin assumides i viscudes pels principals protagonistes.

Aquests llocs són llocs de trobada que possibiliten encontres i relacions entre infants i grans, que faciliten la possibilitat d'aprendre dels altres i amb els altres; són llocs de la paraula, de diàleg, d'expressió de desitjos i opinions, d'intercanvi d'experiències; espais que ajuden a crear pensament, a elaborar situacions, tot avançant en el propi recorregut personal; són llocs que permeten compartir amb altres persones les pròpies vivències, contrastar diferents maneres de fer de pensar, expressar les alegries, les expectatives i les inquietuds que comporta tenir una filla o un fill petits; llocs on es troben diferents famílies acompanyades per professionals que els acullen, respecten i no jutgen, potenciant que siguin els mateixos progenitors els qui puguin donar resposta a les situacions plantejades.

- Des de la perspectiva educativa

Perquè es produeixi un acte educatiu calen tres elements, l'educand, l'educador, i la transmissió de quelcom cultural i podem afirmar, que èticament en aquests serveis no i manquen cap dels tres elements. A més una premissa imprescindible és la lliure voluntat de l'educand per participar en el procés d'aprenentatge. Aquesta premissa també s'acompleix.

Unes altres característiques pròpies de l'educador, del pedagog, són l'acompanyament en la tasca de créixer com a persones, i l'ofertar alternatives, fer propostes, per tal d'ajudar als subjectes, educands, a treure el millor que tenen d'ells mateixos, el que es posseeix en potència i cal desenvolupar per créixer com a persona.

Si els professionals de l'educació social tenen un lloc a la xarxa professional de les ciències socials, es precisament fer realitat aquestes premisses.

- La metodologia

Les dinàmiques grupals aporten molts elements per fer aprenentatges significatius i potenciar valors de convivència, tolerància i solidaritat.

La presència d'uns professionals representen la garantia de la confidencialitat, el respecte per la diferència i un model de resoldre conflictes dialogant.

- El rol dels professional

En aquests serveis, els professionals amb les seves actituds aporten un model de relació amb l'infant i les seves famílies. El respecte, l'escolta i l'observació, acompanyades del diàleg i una actitud acollidora, imprimeixen un clima on les famílies si senten bé i fàcilment s'obren per comunicar e compartir els seus neguits. Així doncs, hi ha ocasions on és fàcil entrar en un clima d'intimitat que fa necessària l'exigència de confidencialitat per tal de no vulnerar les vivències comunicades de cada persona. També en aquest aspecte els professionals han de mostrar-se com a models.

El saber dels professionals es posa al servei de les famílies i cal fer l'esforç per actualitzar les habilitats necessàries pel treball en grups, amb famílies d'aquestes característiques. Els primers anys de vida d'un infant són crucials i cal protegir-los afavorint relacions de qualitat, per això, la formació en observació de nadons es fa de primeríssima necessitat.

Reflexions sobre la qualitat del servei

Sovint parlar de qualitat és parlar de resultats, però no es pot oblidar que els processos i els objectius també formen part de la qualitat d'un producte o servei. La finalitat per la qual està fet o també el com arribar-hi. Al menys s'ha de donar una coherència entre els tres aspectes. Objectiu o finalitat, procés o com arribar-hi, resultats.

- Els objectius donen resposta a unes necessitats

Considerem que uns objectius ben formulats són una peça clau a l'ora de considerar un servei de qualitat. Cal que reuneixin les característiques de: concessió, claredat, operativitat i adequació a les finalitats del servei.

Per poder jutjar si els objectius plantejats són adequats, cal tenir coneixement objectiu de les necessitats existents en la població escollida.

Diversos estudis fets al voltant de les necessitats actuals de les famílies apunten cap a l'existència d'un tancament sobre sí mateixa, la manca de temps per dedicar als fills, les dificultats per l'assumpció de responsabilitats, i la dificultat per establir límits. En resum l'exercici de les responsabilitats dels pares.

L'afectivitat en el sí de les famílies no és una dificultat significativa i en la família amb quitxalla petita hi és molt present. Podem recordar a Bruno Bettelheim i el seu llibre *Con el amor no basta*, per entendre que l'afectivitat pot ser un bon punt de partença, però que l'educació dels infants requereix recursos múltiples, en síntesi, una renovada inversió social.

Els objectius contemplats en el servei d'espais familiars estan adreçats a sortir al pas de aquestes dificultats per tal de que les famílies disposin de recursos operatius, intenten ser respostes coherents amb el que es necessita.

Al llarg dels quatre anys que porten funcionant els espais, els objectius s'han anat adequant i completant amb les aportacions dels propis participants, quedant de moment amb l'actual redacció.

- Recursos

A destacar, la formació dels professionals i la supervisió.

Un servei d'aquestes característiques permet la participació de professionals provinents de diverses disciplines, sempre i quan estiguin formats en aquells aspectes necessaris per desenvolupar la tasca eficientment. Més encara, la diversitat aporta qualitat si els professionals aconsegueixen treballar en equip.

La supervisió està considerada com a imprescindible. En aquests espais, on les emocions i les problemàtiques van tan unides, cal una mirada des de la perspectiva de la salut mental, per treballar en equip aquells aspectes que preocupen i així aconseguir la distància adequada pel posicionament professional.

- Avaluació

Sovint, la tasca d'avaluar un servei es viscuda com a pesada i inoportuna, ja que augmenta el volum de feina. A la pràctica, però, resulta enriquidora. Un servei ha de comptar amb la suficient informació sobre si mateix per poder millorar contínuament. En l'avaluació hi participarà tot l'equip utilitzant diferents registres realitzats durant el curs de les sessions, contemplant l'assistència, els temes tractats i les incidències significatives. Com a dada orientativa la mitjana

d'assistència durant aquests quatre anys ha estat del 75%, molt alta si es considera que els infants en aquestes edats, és molt fàcil que tinguin infeccions, vacunes, visites pediàtriques...
Del 25% restant, hi ha hagut un tan per cent molt elevat d'absències justificades.
Tot l'informe avaluació posteriorment és lliurat als responsables polítics i tècnics.

Una bona avaluació té amb compte l'opinió dels participants. En aquest servei es facilita una enquesta on les famílies poden expressar, per escrit, el grau de satisfacció i el perquè. Si el 99% de les respostes demanen la continuïtat del servei es pot considerar que s'ha proporcionat un recurs útil i necessari. En aquest cas el grau de satisfacció de les famílies participants ha estat sempre, molt alt, per diversos motius, per dir-ne algun important per exemple: per l'oportunitat que ofereix als infants de poder estar i relacionar-se amb altres nens i nenes de la seva mateixa edat, per haver-se sentit acollida i escoltada, per ser un lloc on petits i adults estan junts, perquè han pogut conèixer millor al seu fill o filla i observar com es relacionava...

Conclusions

La posta en marxa d'aquest servei amb les diferents modalitats, ha estat una decisió encertada i molt gratificant, degut als molts i diversos canvis positius que s'han observat en els infants i els adults i les moltes manifestacions d'agraïment per part de les famílies. És cert que en els infants se'ls veu canviar molt durant els primers anys de vida i que aquests no estan supeditats a l'assistència a espais com els descrits, però és evident que el com progressen i en quin clima familiar ho fan, sí que influeix, i en aquest terreny, sí que s'han observat clarament els canvis o si més no, com els progenitors s'han relaxat i gaudit més dels seus fills i filles, cosa que de ben segur repercuteix en el benestar de l'infant.

Una vegada més l'aposta per el treball preventiu es mostra que és ètic, de qualitat, necessari i sostenible. Dissortadament no es pot demostrar el benefici que els ha aportat el pas per l'espai familiar a les famílies assistents, ja que l'experiència viscuda és única i no es poden comparar amb elles mateixes en el cas de no haver participat en el servei. Això és un fet en el treball en l'àmbit social i humà que no es pot canviar. Però, afortunadament, hi ha mecanismes d'aproximació que poden confirmar les hipòtesis amb marges d'error molt petits.

Aquí comença un possible treball pels investigadors, que pot ser molt apassionant degut a les evidències que és contemplen quotidianament en els grups existents.

Bibliografia.

Freixa, M. i Panchón, C. (2000) *Intervención educativa en inadaptación social cap.4 La intervención familiar*. Madrid: Síntesis.

Dolto, F. (1996) *La causa de los niños*. (4 Ed.) Barcelona: Paidós

Pérez Sánchez, M. (1995) *Observación de bebés*. (5 Ed.) Barcelona: Paidós

VVAA (1999) *Avaluació de necessitats referides a la infància a la província de Barcelona* Facultat de Pedagogia Universitat de Barcelona i CRIF Diputació de Barcelona. Barcelona (inèdit)

VVAA (desembre 1999) *Jornada sobre polítiques locals per a la primera infància* Àrea de Serveis Socials Diputació de Barcelona. Barcelona (inèdit)